

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КРОПИВНИЦЬКИЙ Віталій Станіславович

УДК 351.862.4:355.244.2

**МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ**

25.00.02 – механізми державного управління

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Харків – 2022

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий консультант: доктор наук з державного управління, професор **МАЙСТРО Сергій Вікторович**, Національний університет цивільного захисту України, завідувач кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту навчально-науково-виробничого центру.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, доцент **ЄВСЮКОВ Олександр Петрович**, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту;

доктор наук з державного управління, професор **ВОРОТІН Валерій Євгенович**, Інститут законодавства Верховної Ради України, завідувач відділу комплексних проблем державотворення;

доктор наук з державного управління, професор **БЄЛАЙ Сергій Вікторович**, Національна академія Національної гвардії України, заступник начальника навчально-методичного центру – начальник відділу методичного забезпечення навчального процесу.

Захист відбудеться «21» жовтня 2022 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, зал засідань (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. А. Мороз

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Згідно Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. А Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р. передбачають впровадження європейських стандартів життя та вихід країни на провідні позиції у світі шляхом зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. Тобто у кожного громадянина України є конституційно закріплене право жити у безпечному середовищі.

В сучасних умовах в Україні відбувається постійне зростання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій військового, соціального, природного, техногенного походження, що пов'язано з російською військовою агресією, терористичними актами, пандемією коронавірусної інфекції, глобальними кліматичними змінами та іншими викликами та ризиками сьогодення. Очевидно, що в умовах руйнування цивільної та критичної інфраструктури, масової міграції населення, падіння рівня його життя і значного збільшення кількості надзвичайних ситуацій, особливого значення набуває питання забезпечення ефективного та результативного функціонування сфери цивільного захисту в Україні.

Держава через систему публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, згідно Кодексу цивільного захисту України, регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом відповідного реагування на них силами цивільного захисту. Тобто захист населення під час розгортання надзвичайних ситуацій різного рівня небезпеки є одним із найбільш важливих завдань, що стоять перед державою у контексті необхідності забезпечення її сталого розвитку, як у мирний час так і в особливий період.

В контексті досягнення вищезазначеної мети особливу увагу має бути приділено безпеці життя та здоров'ю людини, що, в тому числі, передбачає необхідність забезпечення відповідної трансформації системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту з метою протидії існуючим викликам і ризикам, які пов'язані з надзвичайними ситуаціями.

Існуючі в Україні механізми публічного управління та адміністрування здебільшого стримують вирішення наявних проблем і суперечностей у сфері цивільного захисту, а тому є нагальна необхідність всебічного удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, що й обумовлює актуальність дисертаційного дослідження, вибір теми і структурну його побудову, а також наукове і практичне значення.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові дослідження з актуальних проблем державного управління, серед яких можна виділити таких вчених, як: М. Ажажа, О. Амосов, В. Бакуменко, М. Білинська, С. Вавренюк, В. Воротін, О. Дацій, А. Дегтяр, В. Дзюндзюк, С. Домбровська, І. Драган, Ю. Древаль, Д. Карамишев, В. Князєв, В. Копанчук,

О. Крюков, Н. Леоненко, І. Лопушинський, М. Латинін, В. Мороз, П. Надолішній, Н. Нижник, Г. Одінцова, І. Парубчак, П. Покатаєв, О. Поступна, Є. Романенко, В. Сиченко, В. Степанов, В. Стрельцов, Ю. Сурмін, Е. Щепанський та ін.

Теоретико-методологічному осмисленню сутності та змісту наукової категорії «цивільний захист», дослідженню питань концептуального, правового, організаційного, інституційного забезпечення публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, як в Україні, так і в зарубіжних країнах присвячено наукові праці таких науковців, як С. Андреев, М. Андрієнко, В. Андронов, С. Артем'єв, С. Белай, А. Борисов, О. Безуглов, П. Волянський, Т. Гошко, О. Євсюков, В. Заплатинський, П. Ковальов, В. Ковальчук, І. Крижанівський, С. Крук, О. Лещенко, С. Майстро, О. Мартин, С. Попович, Р. Пономаренко, Л. Порядочний, А. Ромін, В. Садковий, Г. Ситник, І. Талан, О. Труш, О. Черкашин та ін.

Формуванню теоретичних та методологічних засад публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту з метою забезпечення безпеки суспільства велике значення мають фундаментальні наукові положення, сформульовані і всебічно обґрунтовані такими зарубіжними вченими, як: А. Вілдавскі, В. Вільсон, С. Гантінгтон, Ф. Гуднау, Б. Гурне, П. Джон, Е. Дін, М. Джонс, Д. Еплтон, М. Келдор, Д. Кеттл, А. Кларк, А. Коул, Г. Лассуелл, Е. Лютвак, Дж. Малган, Дж. Марч, Д. Норт, Дж. Олсен, Г. Райт, Дж. Стігліц, М. Тейлор, А. Тойнбі, Х. Франкіс, А. Хайд, Е. Хігінс, Д. Шафрітц та ін.

Позитивно оцінюючи наукові здобутки науковців, слід зазначити, що недостатньо опрацьованим, як у зарубіжній, так і в українській науковій літературі залишається комплексний підхід до вивчення публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, як цілісного об'єкта дослідження. Тому існує необхідність комплексної розробки методологічних засад та системного визначення взаємозв'язків між механізмами публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту.

Подальшого методологічного забезпечення потребує також обґрунтування необхідності трансформації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України та під впливом існуючих викликів та ризиків сьогодення. Нагальна актуальність розв'язання існуючих проблем публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні визначає особливості формулювання мети, завдань й побудову архітекτονіки дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідних робіт, які виконувались у навчально-науково-виробничому центрі Національного університету цивільного захисту України за темами: «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (ДР № 0115U002035), у межах якої визначено теоретико-методологічні засади публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту; «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті

забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у процесі виконання якої запропоновано напрями удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Мета й завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних основ і розроблення практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Досягнення даної мети обумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- охарактеризувати основні теоретико-методологічні та наукові підходи до теорії публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту;
- узагальнити науково-теоретичні підходи до визначення сутності та змісту механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту;
- узагальнити загальносвітові тенденції та систематизувати концептуальні підходи щодо особливостей функціонування механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах;
- провести аналіз надзвичайних ситуацій в Україні в контексті причин виникнення, класифікації та їх наслідків;
- визначити особливості становлення, формування і розвитку системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні;
- визначити результативність механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні;
- з'ясувати проблеми і суперечності механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні;
- визначити концептуальні засади стратегії публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні;
- обґрунтувати шляхи трансформації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- окреслити напрями удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Об'єктом дослідження є публічне управління та адміністрування у сфері цивільного захисту.

Предметом дослідження є механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Методи дослідження. *Методологічною* основою дисертаційної роботи є сукупність способів наукового пізнання та загальнонаукових принципів проведення дослідження, які ґрунтуються на фундаментальних положеннях науки державного управління та споріднених наук.

Дисертаційне дослідження побудовано на системному й синергетичному підходах, а також сукупності методів, які забезпечують їхню реалізацію, зокрема: *логіко-семантичний* – для поглиблення понятійного апарату та визначенні сутності та змісту механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні; *порівняльного аналізу* – для дослідження існуючих

методологічних підходів, концепцій, розробок і пропозицій та виявлення закономірностей, відмінностей, особливостей та спільних характеристик механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах; *системно-аналітичний* – для аналізу законодавчих актів та інших нормативно-правових документів щодо особливостей публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні; *історичний* – для дослідження генезису та розвитку методологічних підходів, еволюції механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні у хронологічній послідовності; *аналізу та синтезу* – для оцінки ефективності та результативності механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні; *спостереження та теоретичного узагальнення* – для розкриття причин, які дестабілізують систему публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні в сучасних умовах; *абстрактно-логічний* – для узагальнення теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження стали: закони України, укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правова база та програмні документи інших органів державної влади, в тому числі Державної служби України з надзвичайних ситуацій, програмні та нормативно-правові документи ЄС та зарубіжних країн, офіційні матеріали Державної служби статистики України, монографії та статті фахівців та науковців, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розв'язанні наукової проблеми в галузі науки державного управління щодо обґрунтування теоретико-методологічних основ і розробки практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

У межах дослідження одержано результати, що відрізняються науковою новизною і розкривають логіку та зміст дисертаційної роботи, а саме:

уперше:

- обґрунтовано концептуальні засади стратегії публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах глобальних загроз та викликів сьогодення через російську військову агресію та пандемію COVID-19, що передбачає формування системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в ризик-орієнтованих умовах, а саме, в умовах запровадження воєнного стану та правових і соціальних обмежень, підвищення ризику виникнення надзвичайних ситуацій, як на глобальному рівні, так і на державному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях;

- запропоновано теоретико-методологічний підхід до формування концепції публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, який полягає в комплексному використанні системного підходу (інтегративне збалансоване використання різних методологічних підходів), інституційного, історичного, SMART-менеджментського підходів, кожен з яких відрізняється

власним набором структурних елементів, і гармонійне поєднання яких дозволяє підвищити ефективність розробки та реалізації заходів державного впливу, а головною метою є формування комплексного механізму публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту на основі синергії взаємодії сукупності функціональних механізмів: політико-адміністративного, інституційно-правового, організаційно-економічного, інформаційно-комунікаційного;

– обґрунтовано теоретико-методологічні основи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту на основі застосування широкого міждисциплінарного підходу, що враховує об'єктивні закономірності та досягнення різних галузей науки: публічного управління та адміністрування, філософії, історії, економічної теорії, політології, психології, соціології, екології та інших наук про суспільство, людину, навколишнє середовище, що вивчають об'єктивні закономірності розвитку держави, суспільства, природи, людини. Фундаментальним аксіоматичним постулатом удосконалення системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту має стати концепція органічної єдності та взаємозалежності політичної, публічно-управлінської, безпекової, соціальної, економічної, інформаційної, екологічної, кліматичної та інших складових;

удосконалено:

– теоретико-методологічні підходи до оцінки ефективності та результативності системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні на глобальному та національному рівнях: на міжнародному рівні шляхом порівняння відповідних українських показників з показниками інших країн світу, а саме: інтегральних показників – ключових індикаторів розвитку сфери цивільного захисту в Україні у таких світових рейтингах, як: Індекс ефективності врядування (Government Effectiveness Index); Рейтинг найбезпечніших країн світу (Global peace index); Індекс стійкості навколишнього середовища (Environmental Sustainability Index); Індекс екологічної ситуації (Environmental Performance Index); Індекс глобальної безпеки в галузі охорони здоров'я (Global Health Security); на національному рівні – шляхом порівняння внутрішньої щорічної динаміки розвитку публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, як комплексно, так і окремо за кожною зі складових гасла українських рятувальників «Запобігти. Врятувати. Допомогти»;

– науково-теоретичні підходи щодо перспектив розвитку та шляхів трансформації системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України, що полягають у необхідності: адаптації українського законодавства до європейських норм та відповідного удосконалення нормативно-правового механізму публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачає імплементацію Україною технічних регламентів Європейського Союзу у межах завдань для сектору «Навколишнє природне середовище та цивільний захист»;

подальшого реформування системи публічного адміністрування у сфері цивільного захисту згідно з загальними принципами ЄС (в тому числі відповідності принципам «Європейської Зеленої Угоди» («European Green Deal»)) та необхідності підготовки кваліфікованих фахівців у сфері цивільного захисту зі знанням права ЄС; подальшої інтеграції України до Механізму цивільного захисту Європейського Союзу (Union Civil Protection Mechanism – UCPM); активізації міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту (особливо з питань обстеження, очищення та розмінування територій); впровадження гендерної політики шляхом інтеграції гендерного підходу в усі напрями діяльності системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні з метою забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків;

– науково-теоретичні підходи щодо обґрунтування шляхів реформування системи підготовки кадрів у сфері цивільного захисту через розроблення проєкту Концепції системи підготовки кадрів для ДСНС та розроблення напрямів і способів оптимізації системи підготовки кадрів для ДСНС, а саме: створення окремого структурного підрозділу для забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері цивільного захисту щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту; забезпечення безперервного розвитку сучасної матеріально-технічної бази навчальних закладів ДСНС України новими, сучасними зразками пожежної та рятувальної техніки, комплектами рятувального обладнання та спорядження за принципом комплектування першими зразками закладів вищої освіти перед тим, як вони надійдуть до підрозділів цивільного захисту; підвищення якості освіти через посилення контролю рівня знань та підвищення рівня практичної підготовки молодих фахівців (запровадження повноцінної долікарської підготовки рятувальників з отриманням статусу «рятувальник-парамедик»; створення незалежного центру оцінювання рівня підготовки молодих фахівців та запровадження єдиної системи параметрів вимірювання рівня знань; удосконалення зворотнього зв'язку між навчальними закладами ДСНС та органами управління і підрозділами ДСНС України, які є замовниками кадрів; забезпечення комплексного моніторингу якості освіти та професійної діяльності молодих фахівців з метою оперативного корегування навчального процесу залежно від практичних потреб);

дістали подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат теорії державного управління, що, на відміну від існуючого, передбачає тлумачення поняття «механізм публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту», як сукупності принципів, форм, методів, інструментів, засобів, важелів, стимулів, заходів (правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших) та способів (правила) їх застосування суб'єктом по відношенню до об'єкта в межах діючого законодавства з метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації їх наслідків у мирний час та в особливий період;

– напрями модернізації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні, а саме: ініціювання внесення відповідних змін до Кодексу цивільного захисту України з метою його адаптації до міжнародного законодавства з метою європейської та євроатлантичної інтеграції країни; діджиталізація публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту через впровадження передових IT-технологій SMART і HR управління (SMARTization); залучення громадянського суспільства в процеси прийняття та реалізації важливих державно-управлінських рішень у сфері цивільного захисту з метою посилення їх публічного характеру; необхідність забезпечення відповідного рівня державного матеріально-технічного та фінансового забезпечення сфери цивільного захисту для виконання поставлених завдань в умовах воєнного стану в Україні;

– узагальнення загальносвітових тенденцій та систематизація концептуальних підходів щодо особливостей функціонування механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах (а саме: стимулювання створення добровільних пожежно-рятувальних формувань для проведення заходів із запобігання виникненню пожеж та організації їх гасіння; залучення добровільних формувань цивільного захисту до виконання допоміжних робіт із запобігання виникненню або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій тощо) дало змогу аргументувати необхідність системного вивчення світових моделей цивільного захисту, ціннісні та змістовні орієнтири яких доцільно використовувати, як напрям подальшого розвитку системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні, що сприятиме оперативному виконанню рятувальниками своїх обов’язків, забезпечить реалізацію права громадян на безпеку, а також отримання ними своєчасного порятунку та допомоги;

– організація процесу взаємодії сил цивільного захисту з населенням, як основи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в частині запобігання, протидії та ліквідації надзвичайних ситуацій через: забезпечення надійного зв’язку з використанням глобальної швидкісної супутникової системи доступу до інтернету Starlink під час проведення пожежно-рятувальних та піротехнічних операцій та відповідного інформування населення; підвищення ефективності навчання населення відповідним діям в умовах надзвичайних ситуацій з активним залученням навчальних закладів ДСНС; системного застосування принципу демократизації інформації в умовах воєнного стану, що є важливим у питаннях запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, адже дозволяє не тільки попередити населення про небезпеку військових ударів, але й оперативно приступити до ліквідації їх наслідків силами цивільного захисту.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у визначенні теоретичних положень, формуванні методологічних підходів та практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту та можливості їхнього застосування в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування,

що сприятиме сталому безпековому розвитку держави та забезпеченню національної безпеки.

Департаментом технічного регулювання Міністерства економіки України розглянуто та схвалено пропозиції щодо необхідності пріоритетної адаптації в умовах воєнного стану в країні українського законодавства до європейських норм та відповідного удосконалення нормативно-правового механізму публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка передбачає імплементацію Україною технічних регламентів Європейського Союзу у межах завдань для сектору «Навколишнє природне середовище та цивільний захист». Схвалено пропозиції щодо напрямів реформування системи публічного адміністрування у сфері цивільного захисту згідно з загальними принципами ЄС та необхідності підготовки кваліфікованих фахівців у сфері цивільного захисту зі знанням права Європейського Союзу (довідка № 3422-09/37280-09 від 14.06.2022 р.).

Департаментом цивільного захисту, оборони та взаємодії з правоохоронними органами Київської обласної військової адміністрації розглянуто та схвалено пропозиції щодо необхідності організації та здійснення заходів щодо захисту населення і території від надзвичайних ситуацій шляхом забезпечення надійного зв'язку з використанням глобальної швидкісної супутникової системи доступу до інтернету Starlink під час керівництва пожежно-рятувальними та піротехнічними підрозділами в умовах російської військової агресії та поствоєнного відновлення країни, що сприятиме оперативному виконанню рятувальниками своїх обов'язків, забезпечить реалізацію права громадян на безпеку, а також отримання ними своєчасного порятунку та допомоги. Схвалено пропозиції щодо доцільності створення на регіональному рівні добровільних пожежно-рятувальних формувань для проведення заходів із запобігання виникненню пожеж та організації їх гасіння, залучення добровільних формувань цивільного захисту до виконання допоміжних робіт із запобігання виникненню або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, що, в тому числі, сприятиме забезпеченню реалізації державної політики у сфері цивільного захисту на території Київської області в мирний час, і в особливий період (довідка № 01.1-12/927 від 13.06.2022 р.).

Головним управлінням ДСНС України у Київській області розглянуто та схвалено до використання пропозиції щодо напрямів удосконалення публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні з урахуванням передового зарубіжного досвіду, а саме: ініціювання внесення відповідних змін до Кодексу цивільного захисту України з метою його адаптації до міжнародного законодавства в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції країни; подальша інтеграція України до Механізму цивільного захисту Європейського Союзу; активізація міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту (особливо з питань обстеження, очищення та розмінування території); підвищення ефективності навчання населення відповідним діям в

умовах надзвичайних ситуацій; необхідність забезпечення відповідного рівня державного матеріально-технічного та фінансового забезпечення сфери цивільного захисту для виконання поставлених завдань в умовах воєнного стану в Україні (довідка № 5601-3406/561 від 16.06.2022 р.).

Управлінням ДСНС України в Житомирській області розглянуто та схвалено до використання запропоновані концептуальні засади стратегії розвитку публічного управління та адміністрування і системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері цивільного захисту в контексті досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р. на основі комплексної взаємодії виокремлених функціональних механізмів: політико-адміністративного, інституційно-правового, організаційно-економічного, інформаційно-комунікаційного, метою якої є забезпечення сталого безпекового розвитку країни, національної безпеки, територіальної цілісності та державної незалежності України. Схвалено пропозиції щодо необхідності впровадження гендерної політики шляхом інтеграції гендерного підходу в усі напрями діяльності системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні з метою забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків (довідка № 5101-100/5116 від 14.06.2022 р.).

Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту в науково-дослідній роботі за темою: «Провести аналіз функціонування системи підготовки кадрів у сфері цивільного захисту та обґрунтувати шляхи її реформування» розглянув та використав надані пропозиції, а саме: розроблення шляхів і способів оптимізації системи підготовки кадрів для ДСНС; розроблення проєкту Концепції системи підготовки кадрів для ДСНС. Схвалено запропонований теоретико-методологічний підхід до формування концепції публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, який полягає в комплексному використанні системного, міждисциплінарного, інституційного, історичного підходів, що сприяло уточненню сутності та змісту наукових дефініцій «публічне управління та адміністрування у сфері цивільного захисту» та «механізм публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту» (довідка № 9401-120/94 від 13.06.2022 р.).

Результати дисертаційного дослідження, а саме: поглиблення понятійно-категоріального апарату, обґрунтування механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту та визначення напрямів їх удосконалення використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Теорія та історія публічного управління та адміністрування» та «Публічне управління та адміністрування у сфері цивільної безпеки» за програмою підготовки магістрів та докторів філософії зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» у Національному університеті цивільного захисту України (акт №16 від 21.06.2022 р.).

Основні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування для подальшого удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні, в тому числі на регіональному та місцевому

рівнях.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, теоретичні та прикладні результати якої отримано особисто здобувачем. Конкретний внесок здобувача в наукових працях, підготовлених у співавторстві, зазначений у списку опублікованих праць за темою дисертаційної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації були апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Зокрема, тези було опубліковано за результатами: Міжнародного науково-практичного круглого столу «Теоретико-методологічні засади та сучасний досвід розроблення професіограм працівників системи МВС України» (м. Київ, 2019 р.); X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Надзвичайні ситуації: безпека та захист» (м. Черкаси, 2020 р.); II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки держави: сучасний стан, проблеми та перспективи» (м. Харків, 2020 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві» (м. Переяслав, 2020 р.); Scientific and practical international conference «Public Administration in the 21st Century: Problems and Development Prospects» (Kharkiv, 2020); VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)» (м. Черкаси, 2021 р.); Науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи» (м. Харків, 2021 р.); XXIX міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2021 «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (м. Харків, 2021 р.); Міжнародного науково-практичного круглого столу «Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки» (м. Харків, 2021 р.); III міжнародної науково-практичної конференції «Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві» (м. Переяслав, 2021 р.); Наукової інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки «Тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення у організаційно-методологічному забезпеченні підготовки фахівців» (м. Харків, 2021 р.); VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)» (м. Черкаси, 2022 р.); Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Публічне управління: освіта, наука, практика» (м. Харків, 2022 р.); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні» (м. Київ, 2022 р.); Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Держава XXI століття: погляд молоді» (присвячена Дню науки)» (м. Житомир, 2022 р.); IV міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація системи публічного управління в умовах військового часу» (м. Переяслав, 2022

р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 40 наукових працях, із них: 1 – одноосібна монографія; 14 – статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України; 9 – статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію (в т.ч. 3 статті проіндексовані у міжнародній наукометричній базі даних Web of Science); 16 – наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Загальний обсяг публікацій відповідно до теми дисертаційного дослідження становить 29,5 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, який нараховує 426 найменувань. Загальний обсяг роботи – 464 стор., з них 406 стор. – основний текст. Дисертація містить 22 рисунки, 4 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено стан її наукової розробленості, з'ясовано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методологію дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їхню апробацію й оприлюднення, а також особистий внесок здобувача.

У **першому розділі** – *«Науково-теоретичні основи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту»* – проведено понятійно-категоріальний аналіз основних дефініцій сфери цивільного захисту, як об'єкту публічного управління та адміністрування; з'ясовано сутність та зміст системи цивільного захисту як чинника національної безпеки держави; охарактеризовано науково-теоретичні підходи до публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту.

Доведено, що публічне управління та адміністрування у сфері цивільного захисту має специфічні особливості політичного, адміністративного, правового, організаційно-управлінського, соціально-економічного, інформаційного, методологічного характеру, а система цивільного захисту, як і будь-яка управлінська система вимагає відповідного реагування на мінливе зовнішнє середовище, яке формує зовнішньополітичні та внутрішньонаціональні умови, що породжують різні види загроз та викликів безпеці країни.

Узагальнено науково-теоретичні підходи до визначення наукової категорії «публічне управління та адміністрування у сфері цивільного захисту» та запропоновано вважати, що це цілеспрямована, передбачувана, в межах діючого законодавства діяльність органів державного управління та місцевого самоврядування, інших публічних інституцій через сукупність відповідних принципів, форм, методів, інструментів, засобів, важелів, стимулів, механізмів, а також застосування комплексу правових, соціально-економічних, політичних,

організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів з метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації їх наслідків у мирний час та в особливий період.

Констатовано, що сили цивільного захисту можна визначити, як організаційну складну систему, що складається з підсистем (елементів). Первинна організація складається з окремих членів колективу, і є підсистемою (елементом), що входить до складу більшого підрозділу. Тобто, будь-який підрозділ сил цивільного захисту представляє собою складну відкриту організаційну соціотехнічну систему, яка здійснює перетворення відповідних ресурсів на користь досягнення та підтримки необхідного рівня своєї готовності до дій, які пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій (НС) (рис. 1).

Рис. 1. Система публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту

Джерело: розробка автора

Доведено, що система публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту – є організаційною соціотехнічною системою, в обов'язковому порядку є відкритою, оскільки перебуває у постійному взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, потребує постійного надходження

ззовні необхідних ресурсів для свого належного функціонування, а також відповідає на запити зовнішнього середовища відповідними результатами своєї діяльності: ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, припиненням дії або впливу небезпечних факторів, викликаних нею, рятуванням населення і майна, локалізацією зони надзвичайної ситуації, а також ліквідацією або мінімізацією її наслідків, що становлять загрозу життю або здоров'ю населення, заподіяння шкоди території, навколишньому природному середовищу або майну.

Розкрито зміст суб'єктно-об'єктних відносин в системі публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, який є поєднанням трьох компонентів: держави, бізнесу, суспільства, як суб'єкту; сфери цивільного захисту (процеси, явища, проблеми у сфері цивільного захисту), як об'єкту; публічного управління та адміністрування, як засобу впливу суб'єкту на об'єкт. Доведено, що всі три зазначених компоненти затребувані та припускають активну лідируючу участь держави, а формування та реалізація відповідної системи публічного управління та адміністрування стає необхідною передумовою подальшого сталого розвитку сфери цивільного захисту.

Визначено, що в якості суб'єктів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти, що забезпечують діяльність сфери цивільного захисту. У свою чергу, для того, щоб не випустити з аналізу інші елементи сфери цивільного захисту, вважаємо за необхідне застосовувати більш широке поняття – суб'єкти впливу у сфері цивільного захисту, під якими пропонуємо розуміти цільові групи, які безпосередньо впливають на функціонування сфери цивільного захисту, наприклад, державні контролюючі органи.

Запропоновано до об'єктів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту віднести: регіони, території, об'єкти; процеси, явища, проблемні ситуації, які виникають в сфері цивільного захисту та потребують невідкладного вирішення; об'єкти, які забезпечують стале функціонування сфери цивільного захисту, руйнація або пошкодження яких може призвести до порушення діяльності сил цивільного захисту у запобіганні, протидії та ліквідації надзвичайних ситуацій, і, як наслідок, до можливих людських жертв, значних матеріальних збитків, забруднення довкілля, погіршення екологічної ситуації тощо.

У **другому розділі** – *«Методологічні засади механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту»* – розглянуто генезис методологічних підходів до теорії публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту; визначено теоретико-методологічні основи механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту; охарактеризовано теоретичні моделі і методологічні підходи до механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах.

Виокремлено політико-адміністративний, інституційно-правовий, організаційно-економічний, інформаційно-комунікаційний механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту (рис. 2).

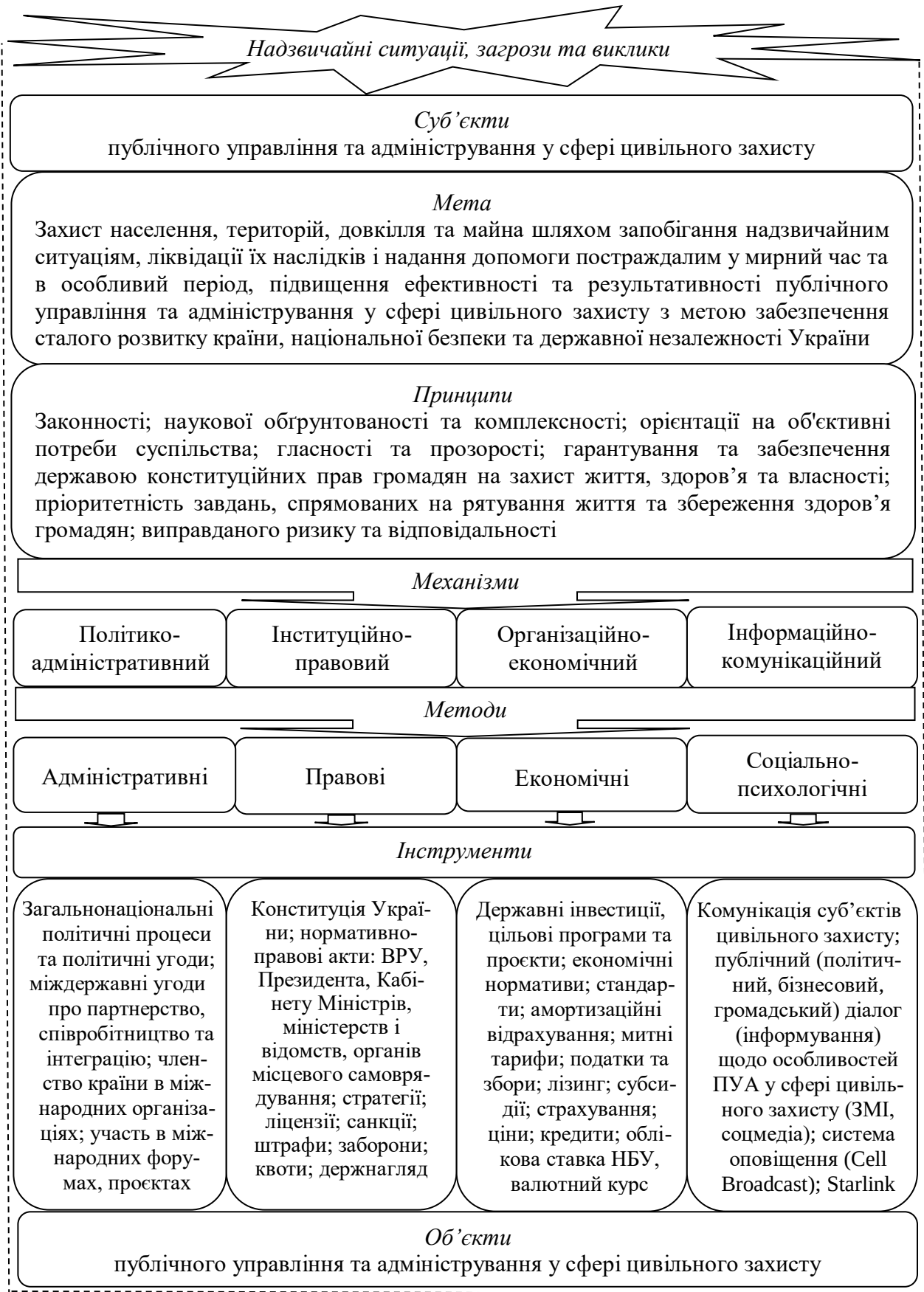

Рис. 2. Механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту.

Джерело: розробка автора

Доведено, що теоретико-методологічні засади дослідження механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту мають бути побудовані на широкому міждисциплінарному підході, що враховує об'єктивні закономірності та досягнення різних галузей наук про суспільство та людину, які вивчають об'єктивні закономірності розвитку природи, держави, суспільства, людини. В умовах необхідності забезпечення відповідного рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій методологічною основою є системний підхід, який дозволяє реалізувати всі функції публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, забезпечити узгодження діяльності всіх інституцій у зазначеній сфері, як у мирний час, так і в особливий період.

Запропоновано під механізмом публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту вважати сукупність принципів, форм, методів, інструментів, засобів, важелів, стимулів, заходів (правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших) та способів (правила) їх застосування суб'єктом по відношенню до об'єкта в межах діючого законодавства з метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації їх наслідків у мирний час та в особливий період.

Проведено аналіз систем публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах, який свідчить, що функціонування зазначеної сфери спрямовано на захист населення, територій, економіки від наслідків стихійних лих, аварій, катастроф, військових конфліктів, а основними напрямками державної політики у зазначеній сфері є попередження, прогнозування, планування, оповіщення населення, а також організація заходів цивільного захисту та оперативне реагування на виникнення надзвичайних ситуацій.

З'ясовано, що в Європейському Союзі у сфері цивільного захисту основна відповідальність за захист громадян та навколишнього середовища лежить на державах – членах, а ЄС координує, підтримує та доповнює національні дії щодо запобігання ризикам, готовності та реагування на катастрофи. Кожна країна ЄС формує і розвиває власні національні системи цивільного захисту, виходячи з економічних можливостей, природних, фізико-географічних, кліматичних особливостей, і всі вони націлені на реалізацію, насамперед, гуманітарного права відповідно до Женевської Конвенції 1949 р. Система цивільного захисту ЄС побудована на врахуванні таких важливих принципів, як «профілактика» та «готовність», які суттєво зменшують наслідки катастроф та надзвичайних ситуацій.

Констатовано, що для покращення реагування ЄС на природні та техногенні катастрофи всередині та за межами Європи застосовується Механізм цивільного захисту Європейського Союзу (UCPM), за допомогою якого Європейська Комісія підтримує та доповнює зусилля щодо запобігання та готовності держав – учасниць, зосереджуючись на сферах, де спільний європейський підхід є більш ефективним, ніж окремі національні дії (рис. 3).

Рис. 3. Сутність та особливості застосування Механізму цивільного захисту Європейського Союзу (Union Civil Protection Mechanism (UCPM)).

Джерело: складено автором за даними Європейської комісії

Визначено, що метою започаткування Механізму цивільного захисту Європейського Союзу стала необхідність: посилення співпраці між ЄС та державами – членами у сфері цивільного захисту; підвищення ефективності запобігання, готовності та реагування на природні та техногенні катастрофи; покращення координації наявних ресурсів та можливостей цивільного захисту держав – учасниць, які можна використати у разі надзвичайної ситуації; обміну експертами з питань цивільного захисту з метою проведення відповідних навчань та консультацій, що є важливою частиною навчальної програми UCPM.

Проаналізовано існуючий досвід різних країн світу щодо особливостей побудови та функціонування державних систем, що здійснюють діяльність у сфері цивільного захисту та цивільної оборони, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та визначено, що забезпечення цивільної безпеки зарубіжних країн організаційно входять до складу певного органу виконавчої влади, який забезпечує організаційно-правову (інституційну) побудову системи цивільного захисту та забезпечує ефективність та результативність її діяльності, а в реалізації важливої для суспільства безпекової функції першочергову роль відіграє ефективний механізм публічного управління та адміністрування у системі цивільного захисту.

Доведено, що існуючий зарубіжний досвід побудови системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту може бути використаний при удосконаленні механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту України у питаннях: особливостей організації управління силами цивільного захисту; принципів побудови рятувальних служб; державного соціального захисту рятувальників; навчання населення діям в умовах надзвичайних ситуацій; міжнародного співробітництва у зазначеній сфері тощо.

У **третьому розділі** – *«Сучасний стан та результативність механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні»* – проаналізовано надзвичайні ситуації з точки зору причин їх виникнення, класифікації та наслідків в Україні; проведено оцінку результативності механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні; охарактеризовано надзвичайні ситуації та результативність механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні на регіональному та місцевому рівнях.

Доведено, що в сучасних умовах інтеграційних процесів та глобальних трансформацій, надзвичайно актуальними залишаються питання аналізу сучасного стану сфери цивільного захисту в Україні, зокрема аналізу факторів і причин, що впливають на процеси її формування та розвитку в сучасних умовах. Тому визначальним є дослідження сучасного стану та основних тенденцій розвитку сфери цивільного захисту в Україні, визначення пріоритетних напрямів публічного управління та адміністрування в зазначеній сфері в умовах необхідності переходу до безпекових засад розвитку країни та суспільства.

Визначено, що захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, а також захист життя й здоров'я громадян України від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного й військового характеру є однією з важливих функцій держави, яка формує сутність та зміст цивільного захисту в сучасних умовах. Упродовж 2022-2021 р. керівними органами та формуваннями ДСНС забезпечено оперативне реагування на 240 класифікованих надзвичайних ситуацій (НС), які за масштабами розподілилися на державний рівень – 9, регіональний – 9, місцевий – 103, об'єктовий – 119. При цьому матеріальні збитки від надзвичайних ситуацій в Україні за вказаний період хоча й знизилися суттєво (2020 р. – 28262709 тис. грн., а 2021 р. – 660052 тис. грн.), однак є надзвичайно високими (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісні показники надзвичайних ситуацій, що виникли в Україні.

Показники	2020 р.	2021 р.	Зменшення (–), збільшення (+), у %
Загальна кількість НС, в т.ч.:	116	124	+ 6,9
техногенного характеру	47	53	+ 12,8
природного характеру	64	65	+ 1,6
соціального характеру	5	6	+ 20,0
<i>В тому числі за рівнями:</i>			
державного рівня	6	3	– 50,0
регіонального рівня	4	5	+ 25,0
місцевого рівня	50	53	+ 4,0
об'єктового рівня	56	63	+ 12,5
Загинуло людей внаслідок НС	170	148	– 12,9
Постраждало людей внаслідок НС	1026	545	– 46,9
Матеріальні збитки від НС, тис. грн.	28262709	660052	– 97,7

За даними ДСНС України

Зазначено, що за підсумками 2021 р. було врятовано життя 5871 громадянина (під час пожеж – 1734 особи, надзвичайних ситуацій – 130 осіб, небезпечних подій – 2557 осіб, на об'єктах туристичних відвідувань у гірській місцевості – 754 особи, на водних об'єктах – 670 осіб, на об'єктах, що обслуговуються гірничорятувальними формуваннями ДСНС – 26 осіб). Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинуло 148 осіб (з них 16 дітей) та постраждало 545 осіб (з них 323 дитини). Кількість загиблих від надзвичайних ситуацій зменшилася майже на 13 %, а кількість постраждалих зменшилась майже вдвічі (2021 р. – 545 осіб, 2020 р. – 1026 осіб). Також триває розвиток медико-біологічної надзвичайної ситуації державного рівня, спричиненої

коронавірусом SARSCoV-2, за інформацією МОЗ України у 2021 р. зареєстровано 2 млн 608 тис. 196 випадків захворювання людей на коронавірус COVID-19, з яких 77 тис. 409 – летальні (загалом із початку пандемії в Україні зареєстровано 3 млн. 672 тис. 675 випадків захворювання людей на коронавірус COVID-19, із них 96 тис. 89 – летальні).

Визначено, що упродовж 2021 р. спостерігалось зменшення кількості загиблих та постраждалих в надзвичайних ситуаціях на 12,9 % та 46,9 % відповідно (більшість загиблих зареєстровано в надзвичайних ситуаціях техногенного характеру, які сталися унаслідок пожеж (вибухів) та аварій на транспорті; переважна більшість постраждалих зареєстрована в медико-біологічних надзвичайних ситуаціях, які сталися унаслідок інфекційних захворювань людей) (рис. 4).

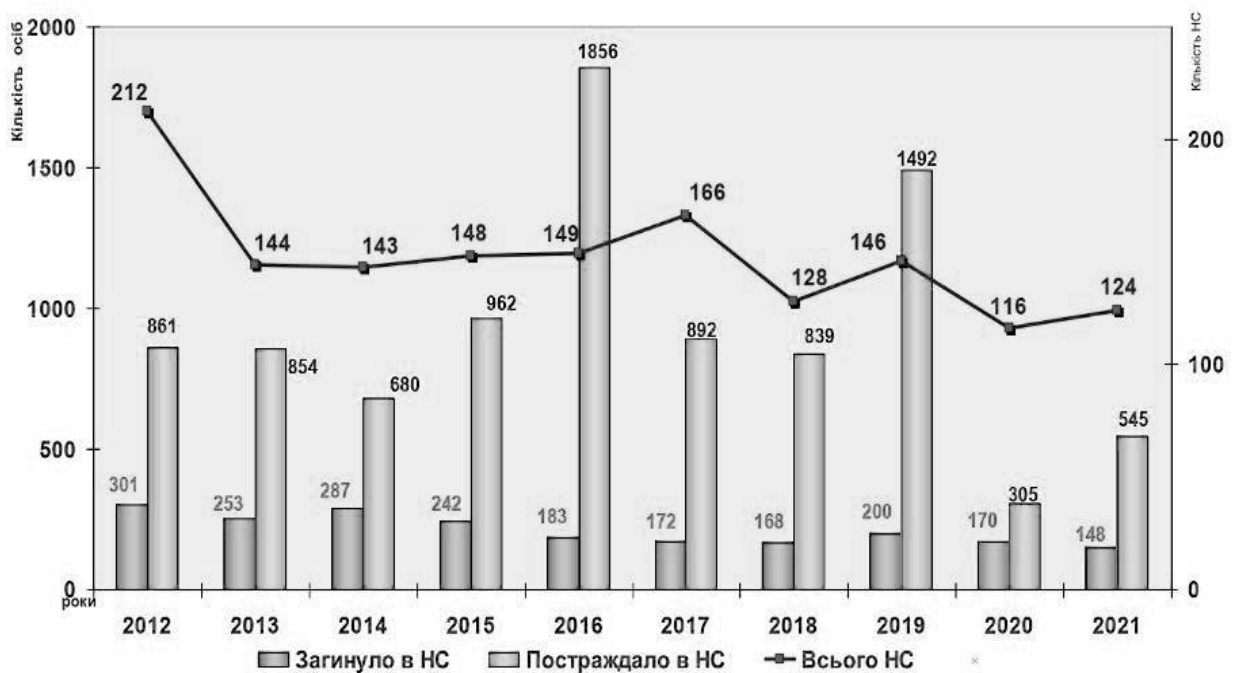

Рис. 4. Динаміка виникнення надзвичайних ситуацій та їх наслідків в Україні.

За даними ДСНС України

Констатовано, що у регіональному розрізі найбільшу кількість надзвичайних ситуацій зареєстровано на території Миколаївської та Херсонської областей – по 11, Волинської та Івано-Франківської областей – по 10, Донецької області – 9, м. Києва, Київської та Харківської областей – по 8, Львівської області – 7, Дніпропетровської, Запорізької, Рівненської та Чернігівської областей – по 6, Полтавської та Тернопільської областей – по 5 надзвичайних ситуацій. Найбільшу кількість загиблих в надзвичайних ситуаціях (22 осіб) зареєстровано в Харківській області, переважна більшість (19 осіб) унаслідок надзвичайних ситуацій, пов'язаних із пожежами у житлових будинках. Також на території Дніпропетровської області в надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із пожежами, зареєстровано 16 загиблих, з них 14 – у

житлових будинках. Найбільшу кількість постраждалих в надзвичайних ситуаціях зареєстровано в Івано-Франківській (104 особи) та у Хмельницькій (93 особи) областях, усі внаслідок медико-біологічних надзвичайних ситуацій, пов'язаних із інфекційними захворюваннями спричиненими порушенням санітарно-гігієнічних норм і правил під час приготування, зберігання та вживання харчових продуктів (рис. 5).

Рис. 5. Розподіл кількості надзвичайних ситуацій за класами по регіонах України, 2021 р.

За даними ДСНС України

Доведено, що аналіз сучасного рівня цивільного захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій в Україні (техногенного, природного та соціального характеру та їх наслідки) свідчить про наявність негативних тенденцій і неповну відповідність безпекової складової пріоритетам сталого розвитку країни, які декларуються стратегічними документами, прийнятими на державному рівні в Україні в сучасних умовах, що вимагає дослідження питання оцінки результативності та ефективності публічного управління та адміністрування і системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері цивільного захисту в Україні.

Обґрунтовано, що для оцінки результативності та ефективності механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту з методологічної точки зору доцільно використовувати існуючі міжнародні рейтинги країн світу, які характеризують особливості цивільного захисту, результативність і ефективність публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту та у сферах, які дотичні до неї паралельно з відповідним системним аналізом щорічної динаміки кількості надзвичайних ситуацій за видами та їх наслідками в Україні.

У четвертому розділі – «Проблеми і суперечності публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні» – визначено особливості формування і суперечності розвитку публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні; з'ясовано суперечності системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів і проблеми освітньо-наукової діяльності у сфері цивільного захисту в Україні; окреслено існуючі проблеми формування і суперечності реалізації механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Доведено, що становлення державності та подальший розвиток України безпосередньо пов'язані зі всебічним прагненням протистояти надзвичайним ситуаціям різного характеру: природних катаклізмів, стихійних лих і катастроф, небезпеки при військових конфліктах. Українська держава протягом усієї своєї історії часто стикалася з різного роду надзвичайними ситуаціями, що зумовило прийняття заходів по створенню сил щодо захисту населення від тієї чи іншої небезпеки, тому важливим завданням є аналіз еволюційних чинників формування та реалізації системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Констатовано, що реформування системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні відбувається несистемно, внаслідок чого кількість надзвичайних ситуацій залишається високою, а їх наслідки залишаються значними. Протягом всього періоду незалежності розвиток України відбувався в умовах складних соціально-економічних реформ та перманентних економічних криз, пов'язаних з різними причинами, як внутрішнього, так і глобального характеру, що впливає на можливості бюджетного забезпечення діяльності системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту.

Визначено, що на кінець 2021 р. кількісний показник осіб, які працюють у ДСНС України склав 60,9 тис. працівників (за підсумками 2020 р. – 61,4 тис. працівників), в тому числі за структурою: особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту – 45,8 тис. працівників (46,1 тис.); державних службовців – 179 осіб (180 осіб); інших категорій працівників – 15,05 тис. осіб (15,1 тис. осіб) (рис. 6).

Доведено, що поряд з наявними позитивними зрушеннями існує цілий комплекс проблем і суперечностей, що стримують підвищення ефективності та результативності публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту. Адже в сучасних умовах в Україні залишається досить високий рівень ризиків виникнення надзвичайних ситуацій, особливо військового характеру в умовах російської військової агресії.

Зазначено, що підвищення ефективності та результативності публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні потребує вирішення комплексу проблем та суперечностей, які пов'язані з: недосконалістю нормативно-правового забезпечення діяльності сфери цивільного захисту у порівнянні з передовими зарубіжними практиками та згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС; недостатністю обсягів

матеріально-технічної та фінансової державної підтримки рятувальників та рятувальних служб; необхідністю підвищення ефективності функціонування та посилення надійності єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ); недостатньою націленістю системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту на упередження та недопущення надзвичайних ситуацій, на чітке планування заходів з ліквідації надзвичайних ситуацій.

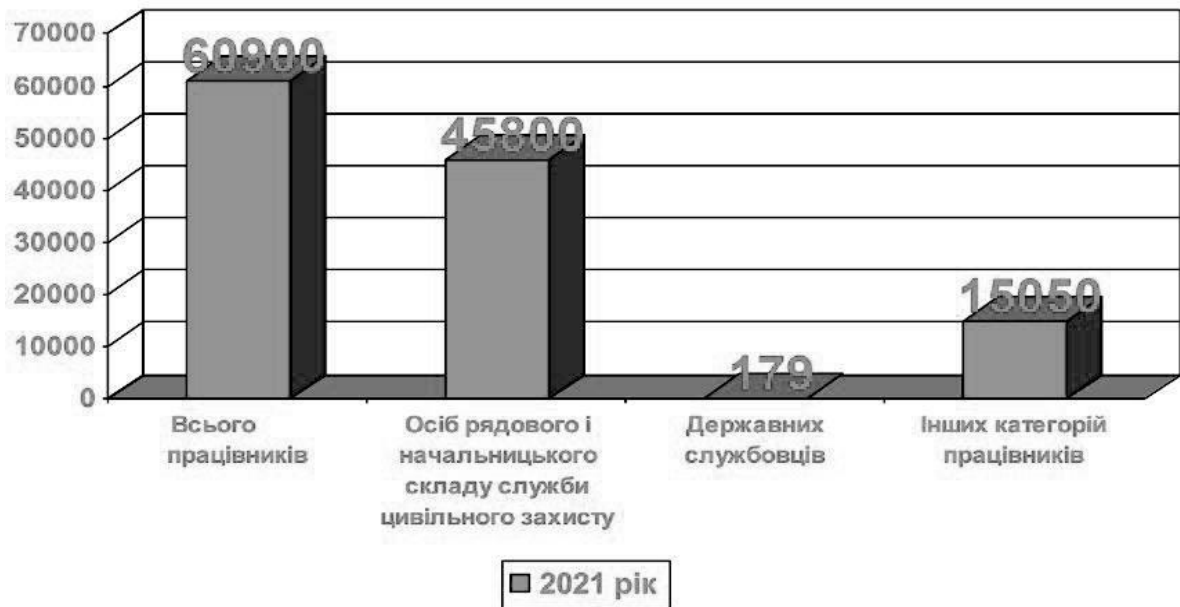

Рис. 6. Розподіл кількісних показників осіб, які працюють у ДСНС України.

За даними ДСНС України

Визначено, що в сучасних умовах Україна стикається з помітними змінами в навколишньому середовищі, викликаних військовими і терористичними діями в умовах російської військової агресії, мінливим кліматом, прогресуючим втручанням людини в природу, що передбачає необхідність відповідного забезпечення державою виконання однієї з найважливіших функцій, а саме забезпечення безпеки своїх громадян, в тому числі в умовах надзвичайних ситуацій природного, соціального, техногенного, військового та будь-якого іншого характеру та рівня.

Констатовано, що система публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні в сучасних умовах, попри існуючі проблеми та суперечності розвитку та суворі військові реалії, має забезпечити ефективні та результативні регуляторні дії щодо сприяння належному виконанню силами цивільного захисту відповідних функцій з протидії та ліквідації надзвичайних ситуацій, захисту населення, територій, майна та довкілля від їх руйнівних наслідків в сучасних умовах воєнного стану в Україні.

У п'ятому розділі – «Удосконалення публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні» – обґрунтовано концептуальні засади стратегії розвитку публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні; окреслено напрями

модернізації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України; визначено шляхи удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Доведено, що реалізація стратегії публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту має передбачати оптимальну побудову і ефективне функціонування політико-адміністративного, інституційно-правового, організаційно-економічного, інформаційно-комунікаційного механізмів публічного управління та адміністрування, як основи ефективного впливу держави на сталий безпековий розвиток України.

Констатовано, що в умовах сучасних викликів та загроз відбувається перегляд чинного законодавства щодо ролі цивільного захисту у питаннях забезпечення національної безпеки, а саме було визнано органи та підрозділи цивільного захисту суб'єктами забезпечення національної безпеки, що потрібно враховувати у питаннях подальшої трансформації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Зазначено, що в сучасних умовах суттєво збільшується рівень небезпеки надзвичайних ситуацій як фактору, що порушує національні інтереси та є загрозою державному суверенітету, а в окремих випадках навіть територіальній цілісності. Відповідно високий рівень суспільної небезпеки надзвичайних ситуацій вимагає від системи публічного управління та адміністрування налагодження комунікації міжнародних зв'язків, а при формуванні державної політики у сфері цивільного захисту в Україні необхідно активно взаємодіяти за різними напрямками з країнами світу та міжнародними організаціями з питань запобігання, протидії та ліквідації надзвичайних ситуацій, в тому числі військового характеру (рис. 7).

Рис. 7. Напрями реалізації міжнародного співробітництва України у сфері цивільного захисту

Джерело: розробка автора

Наголошено, що в сучасних умовах державна політика України, яка спрямована на вступ до ЄС та НАТО має передбачати відповідну зміну не тільки політичних, економічних, соціальних, екологічних, а й безпекових аспектів розвитку нашої держави, в тому числі у сфері цивільного захисту, а зазначений вектор розвитку країни потребує відповідних реформ щодо удосконалення існуючих механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту.

Визначено сфери та напрями спільного інтересу для співробітництва України та ЄС, які стосуються екології та довкілля, і, опосередковано, сфери цивільного захисту, а саме: розвиток архітектури кліматичного врядування, розробка Українського зеленого курсу, як інтегративної складової Європейського Зеленого Курсу (European Green Deal) з метою стимулювання розвитку економіки, покращення здоров'я та якості життя людей, а також трансформації кліматичних та екологічних викликів на можливості у всіх сферах та політиках України та досягнення її кліматичної нейтральності.

Зазначено, що в сучасних умовах особливого значення набуває побудова дієвої та результативної системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні шляхом удосконалення існуючих механізмів її реалізації, в тому числі через внесення відповідних змін до законодавчої бази з метою її адаптації до європейського законодавства та стандартів НАТО в безпековій сфері в умовах процесів європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Констатовано, що для ефективного та результативного удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту не достатньо лише визначення загального євроінтеграційного та євроатлантичного курсу розвитку держави, в тому числі у сфері цивільного захисту, необхідно конкретизувати цілі державної політики, як поточні, так і на довгострокову перспективу, а також сформулювати відповідні пріоритети та напрацювати моделі та механізми координації інституцій та інститутів, що мають відігравати провідну роль в питаннях подальшого реформування системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах існуючих викликів та ризиків сьогодення.

Зазначено, що важливою складовою стратегії розвитку системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні є модернізація системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері цивільного захисту. Зважаючи на курс України на входження до єдиного європейського простору, перспективу реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій в цьому напрямку, постає питання трансформації за європейським зразком існуючої системи підготовки кадрів, обґрунтування та визначення основних шляхів реформування системи підготовки кадрів для ДСНС.

Запропоновано напрями удосконалення публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні за виокремленими механізмами: політико-адміністративним, інституційно-правовим,

організаційно-економічним, інформаційно-комунікаційним, в межах яких необхідно впроваджувати дієві інструменти вирішення існуючих проблем, протиріч та суперечностей в умовах існуючих викликів та загроз з метою досягнення відповідних цілей і завдань у сфері цивільного захисту (рис. 8).

Рис. 8. Стратегічні цілі удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні

Джерело: розробка автора

Доведено, що питання удосконалення публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту є надзвичайно актуальними, оскільки безпека суспільства та держави є базовими цінностями, а в умовах викликів воєнно-політичного характеру є важливою передумовою забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності та державного суверенітету України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальну наукову проблему,

що полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні. Це дозволило сформулювати такі основні теоретичні висновки та практичні рекомендації:

1. Охарактеризовано основні теоретико-методологічні та наукові підходи до теорії публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, які полягають у: використанні міждисциплінарного підходу до розгляду процесів публічного управління та адміністрування у зазначеній сфері із залученням інструментарію філософії, політології, права, економіки, психології, соціології, екології тощо; дотриманні принципів методологічного холізму (цілісності); методології системного підходу, як сукупності методологічних підходів: ситуаційного, процесного, програмно-цільового, поведінкового, рефлексивного, параметричного тощо для дослідження системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту; історизму (виявлення основних тенденцій суспільної еволюції, рушійних сил і чинників розвитку сфери цивільного захисту); розгляді механізму дії небезпеки з методологічної точки зору (вплив небезпеки на ту чи іншу систему є процес, який має певну структуру, і у якому виділяються статичний і динамічний аспекти: до першого відносяться постійні фактори можливих надзвичайних ситуацій, до другого – нестабільні фактори); визначенні провідної ролі держави в процесі трансформації сфери цивільного захисту з метою необхідності забезпечення безпеки людини та національної безпеки.

2. Узагальнено науково-теоретичні підходи до визначення сутності та змісту політико-адміністративного, інституційно-правового, організаційно-економічного, інформаційно-комунікаційного механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, формування та реалізація яких в державно-управлінській практиці має відповідати принципам: законності; наукової обґрунтованості та комплексності; орієнтації на об'єктивні потреби суспільства; гласності та прозорості; гарантуванні та забезпеченні державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності; пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я громадян; виправданого ризику та відповідальності. Запропоновано визначати механізм публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, як сукупність принципів, форм, методів, інструментів, засобів, важелів, стимулів, заходів (політичних, правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших) та способів (правила) їх застосування суб'єктом по відношенню до об'єкта в межах діючого законодавства з метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації їх наслідків у мирний час та в особливий період.

3. Узагальнено загальносвітові тенденції та систематизовано концептуальні підходи щодо особливостей функціонування механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в

зарубіжних країнах. Визначено, що в сучасних умовах саме безпековий розвиток суспільства є стрижнем, навколо якого побудовані стратегії сталого розвитку провідних країн світу та забезпечення їх національної безпеки, а основними сучасними тенденціями розвитку публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту є: демократизація; інтернаціоналізація; децентралізація; впровадження державно-громадського управління. У більшості країн світу для вирішення завдань попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій, а також завдань цивільного захисту (оборони) створені спеціалізовані державні системи, основними завдання яких є: організація та здійснення заходів з профілактики природних і техногенних катастроф; підготовка до можливого виникнення природних і техногенних катастроф; попередження, прогнозування, планування, оповіщення населення щодо надзвичайних ситуацій; ліквідація наслідків аварій, катастроф, стихійних лих, військових дій тощо.

4. Проведено аналіз надзвичайних ситуацій в Україні за видами (техногенного, природного, соціального характеру) та рівнями (державного, регіонального, місцевого, об'єктового рівнів) в контексті причин виникнення, класифікації та їх наслідків. З'ясовано, що хоча кількість надзвичайних ситуацій за останні десять років в Україні є відносно стабільною, однак достатньо високою, а їх перебіг супроводжується досить великою кількістю постраждалих та загиблих, а також значними матеріальними збитками. В умовах російської військової агресії кількість надзвичайних ситуацій техногенного та соціального характеру, ризику їх виникнення значно збільшилися для більшості регіонів України. Надзвичайні ситуації стають більш складними, різноманітними і нетиповими з важкими наслідками, як для населення, так і для територій, що ускладнює можливість швидкого й належного реагування на них, через недостатньо відпрацьований алгоритм дій, як в системі публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, так і серед населення. Тому в сучасних умовах необхідно сформувати єдині методологічні основи щодо збору, обробки, зберігання та оприлюднення даних моніторингу стану навколишнього природного середовища, об'єктів критичної інфраструктури та ризиків виникнення надзвичайних ситуацій в цілому.

5. Визначено особливості становлення, формування і розвитку системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні. Після ухвалення 24 серпня 1991 р. Верховною Радою Акту проголошення незалежності України, у сфері цивільного захисту розпочався новий етап, як служби суверенної держави, а саме було законодавчо оформлено цивільну оборону України, як державну систему органів управління, сил і засобів, що створюються для організації і забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру. У 2004 р. замість терміну «цивільна оборона» законодавчо було впроваджено категорію «цивільний захист», як систему організаційних, інженерно-технічних, протиепідемічних та інших заходів, які здійснюються з

метою запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період». У 2013 р. «Кодекс цивільного захисту України» надає наступне визначення цивільного захисту – функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період. Тобто відбулося суттєве зрушення змістовного навантаження цивільного захисту з «системи заходів...» на «функцію держави...». Події, що мали місце в Україні протягом 2014-2015 рр. (російська анексія АР Крим, початок проведення антитерористичної операції на сході України, ратифікація Україною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, затвердження програми реформ «Стратегія – 2020») призвели до перегляду на законодавчому рівні ролі та місця цивільного захисту та визнанні органів та підрозділів цивільного захисту суб'єктами забезпечення національної безпеки. Сучасний етап розвитку системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту розпочався у 2022 р. і відбувається в умовах російської військової агресії проти України. У зв'язку з цим введено в дію план цивільного захисту України на особливий період, згідно з яким органи публічного управління та підрозділи ДСНС продовжили виконувати свої завдання вже в умовах воєнного стану, а саме, завдання з ліквідації наслідків бойових дій та обстрілів населених пунктів російськими військами, надання допомоги постраждалому населенню та місцевим органам влади в організації евакуації населення тощо. Тобто органи публічного управління та адміністрування і підрозділи цивільного захисту в сучасних умовах є суб'єктами забезпечення національної безпеки, державної незалежності та територіальної цілісності України.

6. Визначено результативність механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, які в умовах воєнного стану в Україні в цілому забезпечують виконання покладених на них функцій та завдань щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (в тому числі завдяки впровадженню цифрової бази даних протимінної діяльності IMSMA та підвищенню навичок її використання при проведенні гуманітарного розмінування територій). Однак механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту не є достатньо ефективними в питаннях запобігання та протидії надзвичайним ситуаціям, пожежам та іншим небезпечним подіям, що потребує: подальшого формування культури безпеки у населення; створення ефективної системи інформування (статистики) про причини виникнення надзвичайних ситуацій та загибелі людей; запровадження нових підходів до перевірок через зміну існуючої системи державного нагляду; подальшої реорганізації сил цивільного захисту через розвиток місцевих пожежно-рятувальних підрозділів у територіальних громадах, в тому числі добровільних; створення додаткових піротехнічних підрозділів, які проводитимуть розмінування українських територій із залученням міжнародних партнерів для навчання українських піротехніків; розвитку

державної системи гідрометеорологічних спостережень та прогнозування, реалізації програми технічного переоснащення гідрометеорологічних підрозділів, а також проєкту «Модернізація та технічне переоснащення Українського гідрометеорологічного центру та мережі спостережень гідрометеорологічних організацій ДСНС»; підвищення професійної компетентності державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування з питань цивільного захисту, в тому числі шляхом проведення курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців з використанням сучасних методів, форм і засобів навчання.

7. З'ясовано проблеми і суперечності публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні, які полягають у: недосконалості нормативно-правового забезпечення функціонування сфери цивільного захисту; недостатній координації дій органів публічного управління та адміністрування, в тому числі у сфері цивільного захисту з питань запобігання виникненню та подолання надзвичайних ситуацій на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях; недостатньому рівні планування, координації і забезпечення безпеки під час проведення масштабних заходів з подолання надзвичайних ситуацій, організація яких потребує узгодження між різними службами та інституціями; недостатньому рівні матеріально-технічної та фінансової державної підтримки рятувальників та рятувальних підрозділів; недостатній ефективності навчання фахівців у сфері цивільного захисту та населення щодо відповідних дій в умовах надзвичайних ситуацій; відсутності ефективного механізму моніторингу, систематичного спостереження і контролю за об'єктами, процесами й системами захисту, прогнозу зон і наслідків ймовірних надзвичайних ситуацій, впровадження превентивних заходів щодо зменшення їх масштабів, збирання, оброблення, передавання та збереження зазначеної інформації; недосконалості системи безперервного збору і аналізу відповідної інформації щодо прогнозування, запобігання та подолання надзвичайних ситуацій, а також її поширення серед відповідних органів публічного управління та адміністрування різних рівнів. Це вимагає зміни ролі цивільного захисту та перетворення його у продуктивний соціально-безпековий фактор сталого розвитку країни, як необхідної передумови забезпечення національної безпеки.

8. Визначено концептуальні засади стратегії публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні, яка на сучасному етапі державотворення потребує системної трансформації, а пріоритетними напрямами мають стати: конкретизація цілей державної політики, як поточних, так і середньо- та довгострокових з метою формулювання відповідних пріоритетів та напрацювання моделей та механізмів координації інституцій та інститутів у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану в країні; перехід від системи державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки до ефективної системи запобігання надзвичайним ситуаціям та профілактики пожеж; пріоритетність питань прогнозування та запобігання виникненню надзвичайних ситуацій різних типів і видів, відпрацювання

можливих сценаріїв їх розвитку, а також організації заходів цивільного захисту та оперативного реагування на їх виникнення; подальше реформування ДСНС (підвищення спроможностей сил цивільного захисту шляхом збільшення розрахунків пожежно-рятувальних підрозділів, їх переоснащення сучасною технікою та обладнанням; реформування та розвиток відомчої системи освіти та науки); цифрова трансформація публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні, що передбачає відповідну діджиталізацію державних сервісів у зазначеній сфері; модернізація загальнодержавної та територіальних систем оповіщення з метою своєчасного інформування населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій; посилення профілактичної роботи серед населення для зменшення кількості смертельних випадків внаслідок надзвичайних подій. Це сприятиме забезпеченню сталого безпекового розвитку країни, необхідного рівня національної безпеки та державної незалежності України.

9. Обґрунтовано шляхи трансформації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України, а саме: імплементація до чинного законодавства України термінології та визначень, що відповідають міжнародним стандартам у сфері управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій, існуючим стандартам НАТО та законодавству ЄС у сфері цивільного захисту; перегляд нормативно-правових актів у сфері пожежної та техногенної безпеки в частині зменшення тиску на бізнес; імплементація європейських стандартів відповідно до Угоди про асоціацію України з ЄС щодо запровадження ризик-орієнтовного підходу до управління техногенною та пожежною безпекою; підготовка кваліфікованих фахівців у сфері цивільного захисту зі знанням європейського права в зазначеній сфері шляхом перегляду стандартів вищої освіти всіх рівнів за спеціальностями, пов'язаними зі сферою цивільного захисту згідно з європейськими вимогами до відповідних освітніх програм; підвищення взаємосумісності підрозділів ДСНС України з підрозділами відповідних державних інституцій інших країн шляхом активної співпраці в межах НАТО та Механізму цивільного захисту Європейського Союзу (UCPM) через участь у спільних навчаннях, проєктах, обмін експертами та досвідом, що дозволить українським силам цивільного захисту краще розуміти різні практичні та методичні підходи щодо проведення рятувальних операцій та діяти спільно та взаємозамінно з рятувальниками інших країн в умовах запобігання надзвичайним ситуаціям та подолання їх наслідків через співпрацю з країнами-членами UCPM та НАТО. Тобто в умовах європейських та євроатлантичних прагнень України, державна політика має передбачати відповідну зміну не тільки політичних, економічних, соціальних, екологічних, а й безпекових аспектів розвитку держави, в тому числі відповідну трансформацію публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах існуючих викликів та ризиків сьогодення.

10. Окреслено напрями удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні, а саме:

– політико-адміністративного механізму – посилення регіональної та транскордонної співпраці України у сфері цивільного захисту, в тому числі шляхом реалізації проєктів: Єдиного аеромедичного простору (збільшення авіаційного парку ДСНС, призначеного для гасіння пожеж, розвиток пунктів базування гелікоптерів для аеромедичної евакуації та транспортування донорських біоматеріалів, а також надання населенню усіх регіонів України максимально швидкого доступу до медичної допомоги у разі загрози їх життю) та Європейського хабу пожежної безпеки (створення ситуаційного центру моніторингу, який аналізуватиме супутникові термознімки, а отримана інформація дозволить попереджувати та ліквідовувати надзвичайні ситуації на ранній стадії) задля підвищення оперативності реагування на надзвичайні ситуації авіаційними силами в Україні та допомоги країнам Європи у протидії надзвичайним ситуаціям і стихійним лихам;

– інституційно-правового механізму – адаптація нормативно-правової бази України у сфері цивільного захисту до законодавства ЄС та стандартів НАТО; вдосконалення відповідних законодавчих актів з метою реалізації міжвідомчої співпраці в межах здійснення заходів у сфері гуманітарного розмінування та протимінної діяльності; створення державного органу з питань протимінної діяльності, який здійснюватиме координацію зусиль усіх учасників процесу, як державних, так і неурядових у зазначеній сфері; прийняття законопроектів, що направлені на формування системи управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій та застосування ризик-орієнтованого підходу;

– організаційно-економічного механізму – передбачення в державному та місцевих бюджетах додаткових видатків з метою реалізації заходів та проєктів у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану; підвищення рівня соціального захисту рятувальників (збільшення заробітної плати, забезпечення житлом тощо); об'єднання коштів місцевих бюджетів територіальних громад на договірній основі для виконання спільних завдань щодо розвитку сфери цивільного захисту на місцевому рівні та створення розгалуженої мережі пожежно-рятувальних підрозділів, в тому числі добровільних; залучення всіх можливих фінансових джерел для матеріально-технічної модернізації сфери цивільного захисту (наприклад, модернізація системи авіаційної безпеки та забезпечення сил цивільного захисту літаками та гелікоптерами, як українського, так і іноземного виробництва); запровадження екологічного страхування, як одного з інструментів управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій;

– інформаційно-комунікаційного механізму – реконструкція інформаційно-телекомунікаційних систем та створення центру супутникового моніторингу; впровадження цифрового радіозв'язку та забезпечення електронними планшетами чергових підрозділів; запровадження нової системи оповіщення про надзвичайні ситуації за допомогою операторів мобільного зв'язку через технологію Cell Broadcast, яка має значні переваги над SMS-інформуванням (повідомлення відразу виводиться на екран телефону, поверх

усіх програм або заблокованого екрана, з одночасним гучним запобіжним звуковим сигналом) і дозволяє оперативно інформувати населення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій чи інших небезпечних подій в режимі реального часу та про послідовність дій у цих ситуаціях; використання сучасних комунікативних технологій (паблік рілейшнз, прямий маркетинг, реклама, product placement тощо) для інформування населення щодо питань запобігання, протидії та ліквідації надзвичайних ситуацій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Кропивницький В. С. Публічне управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : «Діса Плюс», 2022. 332 с.

Статті у наукових фахових виданнях з державного управління:

2. Кропивницький В.С., Коваленко В.В. Роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України. Науковий вісник: Державне управління. № 1 (2018). С. 48–56.

3. Кропивницький В.С. Проблеми та суперечності публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. Вип. 2 (9). С. 574–579. (Серія «Державне управління»).

Особистий внесок: розглянуто сферу цивільного захисту, як складову національної безпеки країни.

4. Кропивницький В.С., Жукова І.В. Вивчення та аналіз соціальних запитів громадян для коригування державних рішень. Науковий вісник: Державне управління. № 2 (2019). С. 76–83.

Особистий внесок: розкрито особливості соціальних запитів громадян до органів державної влади.

5. Кропивницький В.С. Еволюція механізмів державного управління формуванням підрозділів боротьби з надзвичайними ситуаціями в Україні. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : електронне наукове видання : збірник. 2020. № 3 (9). червень. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. С. 231–244.

6. Кропивницький В.С. Особливості формування та розвитку механізмів державного управління пожежною охороною України у світовій історії пожежництва. Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2020. №4 (12). С. 40–44. <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15885904278398.pdf>.

7. Кропивницький В.С., Каршиєва А.І. Державно-правові аспекти електронного вирішення спорів галузі сфери інтернет та ІТ-технологій.

Науковий вісник: Державне управління: № 3 (2020). С. 131–139.

Особистий внесок: доведено необхідність цифровізації державного управління.

8. Кропивницький В.С. Оцінка результативності механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні в сучасних умовах. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2020. Вип. 2 (13). С. 171–181. (Серія «Державне управління»).

9. Кропивницький В.С. Сучасний стан та ефективність системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту на регіональному рівні. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2021. Вип. 1 (14). С. 320–328. (Серія «Державне управління»).

10. Кропивницький В.С. Нормативно-правові засади публічного управління та адміністрування процесу навчання населення України у сфері цивільного захисту // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2021. № 1 (59). С. 206–212.

11. Майстро С.В., Кропивницький В.С. Механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2021. Вип. 2 (73). С. 164–170.

Особистий внесок: розкрито особливості формування системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в різних країнах.

12. Кропивницький В.С. Шляхи трансформації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах євроатлантичної інтеграції України // Державне будівництво. № 1/2021. Електронне наукове фахове видання ХарПІ НАДУ при Президентові України. URL. : <http://db.kh.ua/index.php/db/article/view/127/120>.

13. Кропивницький В.С. Трансформація механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах європейської інтеграції України // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2021. Вип. 2 (15). С. 385–392. (Серія «Державне управління»).

14. Кропивницький В.С. Напрями вдосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні. Державне будівництво. Електронне видання. Харків. ХНУ ім. Каразіна. 2022. Вип. 1 (31). URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/20366>.

15. Кропивницький В.С. Концептуальні засади стратегії публічного управління та адміністрування і системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері цивільного захисту в Україні // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2022. Вип. 1 (16). С. 205–213. (Серія «Державне управління»).

16. Kropyvnytskyi V. Institutional and legal mechanism of public management and administering in the sphere of civil protection in Ukraine. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, Vol. 3 (1/2018). URL.: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/11231/1/krop11.pdf>.

17. Kropyvnytskyi V. Mechanisms of public management and administering in the sphere of civil protection: theoretical and methodological principles. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, Vol. 4. No 1 (2019). URL.: <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/32>. С. 212-222.

18. Кропивницький В.С. Публичное управление и администрирование в сфере гражданской защиты Украины: особенности механизма международного сотрудничества. Власть и общество (история, теория, практика) : научный журнал. № 3 (55). Тбилиси: Изд-во ассоциации открытой дипломатии. 2020. С. 83-90.

19. Maistro S., Kropyvnytskyi V., Krykhtina Y. Theoretical and methodological substantiation of scientific definitions «public administration» and «state policy». Collection of scientific papers "Public administration and state security aspects". Vol. 1/1 2021. P. 22-31. URL.: <http://passa.nuczu.edu.ua/archive/19-maistro-s-kropyvnytskyi-v-krykhtina-yu-theoretical-and-methodological-substantiation-of-scientific-definitions-public-administration-and-state-policy>.

Особистий внесок: узагальнено теоретико-методологічні підходи до сутності та змісту наукової дефініції «публічне управління та адміністрування».

20. Maistro S., Kropyvnytskyi V., Krykhtina Y., Treskov A. Directions of transformation of state policy in the context of the need for sectoral integration of Ukraine in the branches and spheres of the European Union. Collection of scientific papers "Public administration and state security aspects". Vol. 2/2 2021. URL.: <http://passa.nuczu.edu.ua/archive/34-maistro-s-kropyvnytskyi-v-krykhtina-yu-treskov-a-directions-of-transformation-of-state-policy-in-the-context-of-the-need-for-sectoral-integration-of-ukraine-in-the-branches-and-spheres-of-the-european-union>.

Особистий внесок: обгрунтовано напрямки трансформації державної політики у сфері цивільного захисту в умовах європейської інтеграції України.

21. Kropyvnytskyi, V.S., Maistro, S.V., Shvedun, V.O., Stankevych, S.V. Prognosis of emergencies and their impact on population and territory of Ukraine. Ukrainian Journal of Ecology. № 10 (4). 2020. 218-224. URL: <https://www.ujecology.com/articles/prognosis-of-emergencies-and-their-impact-on-population-and-territory-of-ukraine.pdf>. DOI: 10.15421/2020_191.

Особистий внесок: розкрито особливості прогнозування надзвичайних ситуацій та їх вплив на населення і територію України.

22. Kropyvnytskyi, V.S., Maistro, S.V., Krukov, O.I., Stankevych, S.V. Environmental emergencies: public civil protection mechanisms. Ukrainian Journal of Ecology, 2021, 11(1), 171-175, nce. DOI: 10.15421/2021_25. URL:

<https://www.ujecology.com/articles/environmental-emergencies-public-civil-protection-mechanisms.pdf>.

Особистий внесок: охарактеризовано державні механізми цивільного захисту в умовах надзвичайних екологічних ситуацій.

23. Liudmyla Antonova, Dmytro Havrychenko, Roman Primush, Vitalii Kropyvnytskyi, Violeta Tohobytska. (2022). Modern Aspects of SMART-Management of the Region in the Context of the Development of Public Administration. IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security. Vol. 22 No. 5 pp. 469-474. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202205/20220566.pdf.

Особистий внесок: доведено необхідність цифровізації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту.

24. Kropyvnytskyi V., Krykhtina Y., Treskov A, Maistro S. State policy of Ukraine's integration into the international safety area in the conditions of global transformations. Collection of scientific papers «Public administration and state security aspects». Vol. 2/1 2022. P. 39-50. URL.: <http://passa.nuczu.edu.ua/archive/8-eng/53-kropyvnytskyi-v-krykhtina-yu-treskov-a-maistro-s-state-policy-of-ukraine-s-integration-into-the-international-safety-area-in-the-conditions-of-global-transformations>.

Особистий внесок: визначено особливості державної політики інтеграції України в міжнародний безпековий простір у сфері цивільного захисту.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Кропивницький В.С., Дишкант О.В. Особливості профорієнтації та професійно психологічного відбору до аварійно-рятувальних підрозділів. Теоретико-методологічні засади та сучасний досвід розроблення професіограм працівників системи МВС України: зб. тез Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 вересня 2019 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2019. С. 79-81.

Особистий внесок: з'ясовано особливості державних вимог до відбору в аварійно-рятувальні підрозділи.

26. Кропивницький В.С. Інформаційне забезпечення агітаційно-профілактичної діяльності в системі публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту. Надзвичайні ситуації: безпека та захист: зб. тез X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Черкаси, 29 – 30 жовтня 2020 року). Черкаси: Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, 2020. С. 278-280.

27. Кропивницький В.С. Трансформація публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в контексті необхідності забезпечення національної безпеки держави. Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки держави: сучасний стан, проблеми та перспективи: Збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Україна, м. Харків, 27 жовтня 2020 року). Х.: Національна академія Національної гвардії України,

2020. С. 55-56.

28. Кропивницький В.С. Сучасні аспекти публічного управління та адміністрування розвитку системи освіти та науки у сфері цивільного захисту в Україні. Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 жовтня 2020 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2020. С. 96 – 101.

29. Maistro S., Kropyvnytskyi V. Theoretical and methodological bases public management and administration / Scientific and practical international conference: Public Administration in the 21st Century: Problems and Development Prospects. 20 November 2020. URL.: <https://zenodo.org/record/4278040#>. YMMhFtSLTDd. DOI: 10.5281/zenodo.4278040.

Особистий внесок: узагальнено теоретико-методологічні основи публічного управління та адміністрування.

30. Кропивницький В.С. Результативність виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сфері цивільного захисту. Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 19 берез. 2021 р. Черкаси: видавець Третяков О. М., 2021. С. 28 – 30.

31. Кропивницький В.С. Особливості та виклики публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в сучасних умовах / Актуальні проблеми розвитку управлінських систем: досвід, тенденції, перспективи: зб. тез матеріалів науково-практичної конференції, 25 березня 2021 р. / Електронне видання комбінованого використання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Харків. 2021. С. 16-19. URL: <https://kbuapa.kh.ua/>.

32. Кропивницький В.С. Інструменти правового забезпечення механізмів публічного управління у сфері цивільного захисту України. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXIX міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2021, 18-20 травня 2021 р.: у 5 ч. Ч. IV. / за ред. проф. Сокола Є.І. Харків: НТУ «ХПІ». С. 70.

33. Кропивницький В.С. Особливості освітньо-наукової та науково-технічної діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки: зб. тез Міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Харків, 14 травня 2021 р.). Харків: НУЦЗ України, 2021. С. 48-50.

34. Кропивницький В.С. Проблеми ефективності публічного управління діяльністю міжнародних організацій у сфері цивільного захисту в умовах глобалізаційних викликів // Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (29 жовтня 2021 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2021. С. 189-193.

35. Кропивницький В.С. Особливості забезпечення ефективності підготовки фахівців цивільного захисту у вищих навчальних закладах в сучасних умовах // Тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення у організаційно-методологічному забезпеченні підготовки фахівців : збірник наукових праць за матеріалами наукової інтернет - конференції з проблем вищої освіти і науки (18 листопада 2021 р.). Харків, ХНАДУ, 2021. С. 21-23. URL: <https://dl.khadi.kharkov.ua/course/view.php?id=2624>.

36. Кропивницький В.С. Необхідність удосконалення організаційно-управлінського забезпечення діяльності ЄДСЦЗ // Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 11 березня 2022 р. Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2022. С. 67-68.

37. Кропивницький В.С. Необхідність та напрямки удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні // Публічне управління: освіта, наука, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18 березня 2022 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2022. С. 62-64.

38. Кропивницький В.С. Публічне управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах війни в Україні // Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 1. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 74-77.

39. Кропивницький В.С. Розмінування як функція публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах воєнного стану в Україні // Держава ХХІ століття: погляд молоді (присвячена Дню науки): матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції аспірантів, молодих учених та студентів, 16–20, 26 травня 2022 р. Житомир : «Житомирська політехніка», 2022. С. 538-539.

40. Кропивницький В.С. Трансформація системи публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах військового часу // Трансформація системи публічного управління в умовах військового часу : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (3 червня 2022 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2022. С. 174-178.

АНОТАЦІЯ

Кропивницький В.С. Механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного

управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2022.

У дисертаційній роботі запропоновано розв'язання актуальної наукової проблеми в галузі науки державне управління, що полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні на якісно новій комплексній та концептуальній основі.

Досліджено питання сутності та змісту цивільного захисту, як об'єкту публічного управління та адміністрування. Розглянуто генезис методологічних підходів до теорії публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту. Визначено теоретико-методологічні основи механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту. Охарактеризовано теоретичні моделі і методологічні підходи до публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в зарубіжних країнах.

Проаналізовано надзвичайні ситуації з точки зору причин їх виникнення, класифікації та наслідків в Україні. Проведено оцінку результативності механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні. Охарактеризовано надзвичайні ситуації та результативність механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні на регіональному та місцевому рівнях.

Визначено особливості формування і суперечності розвитку публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні. З'ясовано суперечності системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів і проблеми освітньо-наукової діяльності у сфері цивільного захисту в Україні.

Обґрунтовано концептуальні засади стратегії розвитку публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні. Окреслено напрями модернізації публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України. Визначено шляхи удосконалення механізмів публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту в Україні.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, публічне управління та адміністрування, цивільний захист, механізми публічного управління та адміністрування у сфері цивільного захисту, Кодекс цивільного захисту України, система підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері цивільного захисту.

ANNOTATION

Kropyvnytskyi V. Mechanisms of public management and administration in the sphere of civil protection in Ukraine. – Qualifying scientific paper as the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the doctor of sciences of

public administration specialty 25.00.02 – Mechanisms of Public Administration. – National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv, 2022.

The dissertation offers a solution to an actual scientific problem in the sphere of public administration science, which consists in the development and substantiation of theoretical and methodological principles and practical recommendations regarding directions for improving the mechanisms of public management and administration in the sphere of civil protection in Ukraine on a qualitatively new comprehensive and conceptual basis.

A conceptual and categorical analysis of the main definitions of the sphere of civil protection as an object of public management and administration was carried out. The essence and content of the civil protection system as a factor of the state's national security has been clarified. Scientific and theoretical approaches to public management and administration in the sphere of civil protection are characterized.

The genesis of methodological approaches to the theory of public management and administration in the sphere of civil protection is considered. The theoretical and methodological foundations of the mechanisms of public management and administration in the sphere of civil protection have been determined. The political-administrative, institutional-legal, organizational-economic, information-communication mechanisms of public management and administration in the sphere of civil protection are singled out.

It was determined that the organizational and economic mechanism of public management and administration in the sphere of civil protection is a set of organizational, financial and economic incentives, levers and tools provided for by the law, which ensure the sustainable functioning of the sphere of civil protection and its investment and innovative development according to the account of sources of funding determined by legislation for the purpose of protecting the population, territories, natural environment and property from emergency situations and the appropriate response to them by civil protection forces.

The information and communication mechanism of public management and administration has been singled out, which should contribute to highlighting the peculiarities of the formation and implementation of state policy in the sphere of civil protection based on the use of information and campaigning campaigns, including with the aim of educating the population about preventing and countering emergency situations.

Global trends are summarized and theoretical models and methodological approaches regarding the peculiarities of public management and administration in the sphere of civil protection in foreign countries are characterized. It was found that the main initiator of the regulation of institutional transformations and the creation of appropriate conditions for the prevention and elimination of emergency situations is the state, which ensures the formation and implementation of security tools and mechanisms in the sphere of civil protection. The analysis of public management and administration in the sphere of civil protection in foreign countries shows that the state pays considerable attention, first of all, to the issues of forecasting and

preventing the emergence of emergency situations, possible scenarios of their development, as well as the organization of civil protection measures to eliminate emergency situations.

Emergency situations were analyzed from the point of view of their causes, classification and consequences in Ukraine. Emergency situations are characterized by types (man-made, natural, social) and levels (state, regional, local, object levels). The effectiveness of public management and administration mechanisms in the sphere of civil protection in Ukraine, including at the regional and local levels, has been determined.

The peculiarities of the formation and contradictions of the development of public management and administration in the sphere of civil protection in Ukraine are determined. The contradictions of the system of personnel training and advanced training and the problems of educational and scientific activity in the sphere of civil protection in Ukraine have been clarified. The existing problems of formation and contradictions in the implementation of mechanisms of public management and administration in the sphere of civil protection in Ukraine are outlined.

The conceptual foundations of the strategy for the development of public management and administration in the sphere of civil protection in Ukraine are substantiated. The directions of modernization of public management and administration in the sphere of civil protection in the conditions of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine are determined. Ways to improve the political-administrative, institutional-legal, organizational-economic, information-communication mechanisms of public management and administration in the sphere of civil protection in Ukraine are proposed.

The scientific and practical significance of the obtained research results consists in the generalization and addition of existing knowledge, the definition of theoretical provisions, the formation of methodological approaches and the substantiation of practical recommendations regarding the directions for improving the mechanisms of public management and administration in the sphere of civil protection. Theoretical provisions, conclusions and proposals can be used in the practical activities of state authorities and local self-government, which will contribute to ensuring national security in the modern conditions of martial law in the country and sustainable post-war security development of Ukraine.

Key words: public administration, mechanisms of public administration, public management and administration, civil protection, mechanisms of public management and administration in the sphere of civil protection, Civil Protection Code of Ukraine, system of training and advanced training of personnel in the sphere of civil protection.

Підписано до друку 12.09.2022 р.
Формат 60х84/16. Обл.-вид. арк. 1,8.
Гарнітура Таймс. Наклад 100 прим. Замовлення № 83.

Надруковано в друкарні «БУКЛАЙН»
61000, м. Харків, вул. Катерининська, 46.
тел. (099) 604-49-45.
www.bookline.online